

Razvoj niza kazalnikov

– za inkluzivno izobraževanje v Evropi

Razvoj niza kazalnikov

– za inkluzivno izobraževanje v Evropi

**Evropska agencija za razvoj izobraževanja na področju
posebnih potreb**

Poročilo je bilo izdelano v okviru projekta, za katerega so bila zagotovljena sredstva iz programa Evropske skupnosti za vseživljenjsko učenje (številka projekta: 135749-LLP-1-2007-1-DK-COMENIUS-CAM). Za vsebino poročila so izključno odgovorni njegovi avtorji. Izvršna agencija za izobraževanje, AV in kulturo ne prevzema odgovornosti za kakršnokoli rabo informacij, vsebovanih v njem.

Education and Culture DG

Lifelong Learning Programme

Izdelavo dokumenta je podprl GD za izobraževanje, usposabljanje, kulturo in večjezičnost pri Evropski komisiji: http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/index_en.htm

Poročilo so pripravili Mary Kyriazopoulou, Harald Weber in projektni menedžerji Agencije na osnovi prispevkov predstavnih članov uprave Agencije, nacionalnih koordinatorjev in imenovanih nacionalnih ekspertov s področja kazalnikov. Za kontaktne podrobnosti si poglejte seznam sodelujočih na koncu poročila.

Dovoljeno je narediti izvlečke tega poročila, v kolikor je vir jasno naveden. Sklicevanje na poročilo: Kyriazopoulou, M. in Weber, H. (urednika) 2009. *Razvoj niza kazalnikov – za inkluzivno izobraževanje v Evropi*, Odense, Danska: Evropska agencija za razvoj izobraževanja na področju posebnih potreb.

Poročilo je na voljo v elektronski različici v 21 jezikih, z namenom, da se omogoči čim boljši dostop do informacij. Elektronske različice poročila so na voljo na spletni strani Agencije: <http://www.european-agency.org/publications/ereports>

Slika na naslovnici je delo Virginie Mahieu, študentke šole EESSCF, Verviers, Belgija

ISBN: 978-87-92387-89-9 (elektronska različica)

ISBN: 978-87-92387-69-1 (tiskana različica)

2009

Evropska agencija za razvoj izobraževanja na področju posebnih potreb

Sekretariat
Østre Stationsvej 33
DK-5000 Odense C Danska
Tel: +45 64 41 00 20
secretariat@european-agency.org

Urad v Bruslju
3 Avenue Palmerston
BE-1000 Bruselj Belgija
Tel: +32 2 280 33 59
brussels.office@european-agency.org

www.european-agency.org

VSEBINA

1. UVOD.....	5
2. PREDSTAVITEV	7
3. OKVIR IN UTEMELJITEV	9
4. NAMENI IN CILJI	11
5. POJMI IN DEFINICIJE	13
5.1 Inkluzija.....	13
5.2 Kazalniki politik.....	14
6. KAZALNIKI ZA IPP IN INKLUZIVNO IZOBRAŽEVANJE	18
7. RAZVOJ KAZALNIKOV V OKVIRU PROJEKTA.....	21
7.1 Področja	24
7.2 Zahteve.....	25
7.3 Kazalniki	26
8. PROCEDURALNA POVEZAVA S TEMATSKIMI PROJEKTI....	34
9. NADALJNI KORAKI.....	36
LITERATURA.....	40
GLOSAR.....	42
SODELUJOČI EKSPERTI.....	43

1. UVOD

Poročilo predstavlja glavne ugotovitve projekta, ki ga je izvajala Evropska agencija za razvoj izobraževanja na področju posebnih potreb na predlog predstavnikiških članov uprave, in sicer na temo ‚Razvoj niza kazalnikov – za inkluzivno izobraževanje¹ v Evropi‘. Projekt je bil financiran iz programa Evropske skupnosti za vseživljenjsko učenje, Evropske komisije, GD za izobraževanje in kulturo.

Predstavniki ministrstev za šolstvo, ki sodelujejo z Agencijo, so izrazili zanimanje za razvoj niza kazalnikov na področju inkluzivnega izobraževanja, ki bi jih lahko uporabljali kot orodje za spremljanje razvoja politik in prakse v svojih državah. Poleg tega je niz kazalnikov lahko tudi orodje na evropski ravni, s katerim Agencija zbira podatke o razvoju na tem področju v določeni državi.

Skupno 23 držav – Avstrija, Belgija (flamsko in francosko govoreče skupnosti), Ciper, Češka, Danska, Estonija, Francija, Nemčija, Grčija, Madžarska, Islandija, Irska, Italija, Latvija, Litva, Malta, Nizozemska, Norveška, Portugalska, Španija, Švedska, Švica in Združeno kraljestvo (Anglija, Škotska) – se je udeležilo projektnih dejavnosti. V ta namen je bilo v projekt imenovanih 32 nacionalnih ekspertov. Kontaktne podrobnosti o njih so na voljo na koncu poročila, glej stran 43. Njihov vložek, poleg dela predstavnikiških članov odbora Agencije in nacionalnih koordinatorjev, je zelo dragocen, saj so njihovi prispevki prispevali k uspehu projekta Agencije.

Poročilo predstavlja okvir in utemeljitev, namene in cilje, pa tudi uporabljeno metodologijo in prvi niz kazalnikov, ki bodo postali operativni, ko bodo razviti specifični kazalniki. Z njimi bo omogočeno spremljanje na nacionalni in evropski ravni.

¹ V poročilu se koncept inkluzivnega izobraževanja uporablja v skladu z izjavo iz Salamanke (1994) in Konvencije ZN o pravicah invalidov (2006). Inkluzivno izobraževanje je cilj, ki ga želijo doseči vse države. Priznано je, da je inkluzivno izobraževanje stalen proces – ne pa končni rezultat – politike in prakse v posameznih državah, ki se nahajajo na različnih stopnjah tega razvoja.

Več informacij o projektnih dejavnostih je na voljo na spletnem področju projekta: www.european-agency.org/agency-projects/indicators-for-inclusive-education

Cor Meijer

Direktor

Evropska agencija za razvoj izobraževanja na področju posebnih potreb

2. PREDSTAVITEV

Namen poročila je predstaviti glavne rezultate, okvir in utemeljitev, namene in cilje, kakor tudi metodologijo, uporabljeno v projektu, ki ga je izvajala Agencija, ko je proučevala temo ‚Razvoj niza kazalnikov – za inkluzivno izobraževanje v Evropi‘.

Cilj projekta, o katerem so se dogovorili predstavniki držav, je bil razviti metodologijo za razvoj niza kazalnikov na nacionalni ravni, vendar uporabnim tudi na evropski ravni. Poudarek pri tem je na pogojih politik, ki podpirajo ali pa zavirajo razvoj inkluzivnega izobraževanja v šolah. Več evropskih in mednarodnih ustanov je prevzelo nalogo, da razvije kazalnike za specifična področja politike. V projektu so bile za razvoj kazalnikov na področju inkluzivnega izobraževanja uporabljene njihove izkušnje. Dosežena sta bila dva rezultata: prvič, za opredelitev pomembnih kazalnikov, o katerih so se eksperti držav članic Agencije dogovorili, je bil uporabljen pristop ‚od spodaj navzgor, in drugič, izdelan je bil prvi niz kazalnikov na tem področju, kakor tudi primeri njihove uporabe v praksi in merljivost letih (i.e. primernost za spremljanje). Drugič, prvi niz kazalnikov na tem področju z navodili, kako jih narediti merljive (i.e primerne za spremljanje).

23 držav je v projekt imenovalo 32 ekspertov, ki so s svojim znanjem in sposobnostmi prispevali k razmišljanjem in razpravam na projektnih srečanjih in v delovnih skupinah, kakor tudi k razvoju metodologije in glavnim projektnim rezultatom. Brez njihovega prispevka razvoj projekta ne bi bil mogoč.

Poročilo je organizirano na naslednji način: po uvodu v prvem poglavju in po tej predstavitvi (drugo poglavje), so v tretjem poglavju podani pregled okvira projekta in utemeljitve, nato pa so v četrtem delu predstavljeni namen in cilji projekta. Peto poglavje vsebuje glavne pojme in definicije, uporabljene v projektu. Šesto poglavje podaja primere drugih kazalnikov, ki so jih razvili na evropski/mednarodni ravni za izobraževanje na področju posebnih potreb. Okvir in metodologija, uporabljena za razvoj kazalnikov za inkluzivno izobraževanje, sta v projektu razložena v sedmem poglavju, vključno z nizom kazalnikov s treh ključnih področij inkluzivnega izobraževanja: zakonodaje, sodelovanja in financiranja. Osmo poglavje nudi razlago o pristopu, uporabljenem v projektu, ki je v skladu s predhodnim in bodočim delom Agencije glede na njene

tematske projekte in rezultate. Zadnje poglavje pa se posveča vprašanju o naslednjih korakih, ki so potrebni za izvajanje kazalnikov v okviru spremljanja.

Poročilo je namenjeno različnim ciljnim skupinam. Oblikovano je tako, da bo bralec, ki ga zanimajo pojmi v ozadju in proces razvoja kazalnikov, lahko prebral o njih v poglavjih, ki si naravno sledijo. Tisti bralci pa, ki se v glavnem zanimajo za sam niz kazalnikov, naj si pogledajo sedmo poglavje poročila. Osmo in deveto poglavje prikazujeta, kako se predstavljeno delo vklaplja v trenutne dejavnosti Agencije in kateri naslednji koraki so potrebni za razvoj operativnih kazalnikov.

3. OKVIR IN UTEMELJITEV

Inkluzivno izobraževanje ni statični pojav. Razvijalo se je na različne načine in se še vedno razvija. Na drugih področjih dela Agencije (npr. Watkins, 2007) je jasno povedano, da *„se idejne zasnove, politike in prakse inkluzivnega izobraževanja v vseh državah stalno spreminjajo.“* (str. 20) Številne države so v procesu pregledovanja in spreminjanja svojih politik in zakonodaje o inkluzivnem izobraževanju, ki temelji na znanju in izkušnjah iz pilotnih projektov, na uvajanju novih strategij financiranja na področju posebnih izobraževalnih potreb (PIP), ali na izvajanju novih politik/zakonov o sistemih kakovosti in spremljanja izobraževanja. Procesi sprememb pa zahtevajo orodja za spremljanje tozadevnega razvoja.

Spremljevalno orodje pogosto temelji na nizu kazalnikov, ki se periodično merijo, zato da se preveri, ali so bili nameravani cilji doseženi ali ne. Vendar pa je trenutno na področju PIP in inkluzivnem izobraževanju na evropski ravni na voljo le malo kakovostnih in količinskih kazalnikov. Potreba po takšnem spremljevalnem orodju se je pokazala v rezultatih evropske ankete, ki jo je leta 2006 izvedla Agencija. Namen ankete je bil zbrati prispevke držav članic Agencije o tekočih, nastajajočih in bodočih problemih in smereh razvoja, ki jih je potrebno preučiti na področju posebnih izobraževalnih potreb. Problemi in trendi, ki so bili ugotovljeni na osnovi ankete, so bili izbrani v luči individualnih nacionalnih prioritet za posebne izobraževalne potrebe, kot tudi v luči prioritet za izobraževanje na evropski ravni, opredeljenih s strani Evropskega sveta (2000). V anketi so sodelovala ministrstva za šolstvo iz 22 evropskih držav. Iz rezultatov je jasno razvidno, da se države zanimajo zlasti za razvoj kazalnikov na področju inkluzivnega izobraževanja.

Rezultati so v skladu z dokumentom *„Izobraževanje in usposabljanje v Evropi: različni sistem, skupni cilji za leto 2010: delovni program o bodočih ciljih sistemov izobraževanja in usposabljanja“* (Evropska komisija, 2002), ki jasno navaja, kaj je potrebno storiti, da se doseže drugi strateški cilj držav članic: *„Omogočiti dostop do izobraževalnih sistemov in sistemov usposabljanja vsem.“* Cilj 2.3. Podpora aktivnemu državljanstvu, enake možnosti in socialna kohezija: *„Izobraževalni sistemi in sistemi usposabljanja igrajo pomembno vlogo pri ohranjanju demokratičnih družb v Evropi. Temeljno načelo,*

ki ga je potrebno krepiti, je, da morajo imeti vsi državljani enak dostop do izobraževanja in usposabljanja. To pa zahteva, da je v državah članicah posebna pozornost posvečena ranljivim skupinam in posameznikom, zlasti tistim z invalidnostmi ali učnimi težavami.'
(str. 25)

Projekt predstavlja prvi korak k posredovanju informacij državam o kazalnikih na tem področju kot osnovi za spremljanje razvoja v njih. Poleg tega so informacije, povezane s kazalniki, področje, za katerega so se začeli bolj zanimati tudi zunanji organi in organizacije – kot je Evropska komisija.

Projekt ne nudi informacij o inkluziji kot takšni, temveč skuša predstaviti postopek za razvoj kazalnikov na osnovi pristopa ‚od spodaj navzgor‘, kakor tudi predlog, v katerem je dogovor o prvem nizu kazalnikov.

4. NAMENI IN CILJI

Cilj projekta – o katerem so se dogovorile države članice Agencije in projektni eksperti – je bil razvoj niza kazalnikov na nacionalni ravni, vendar uporabnih na evropski ravni, z jasnim poudarkom na pogojih politik, ki podpirajo ali pa zavirajo razvoj inkluzivnega izobraževanja v šolah.

Projekt je imel namen razviti zlasti:

- Okvir in metodologijo za razvoj kazalnikov za pričujoči projekt kot tudi za bodoče tematske projekte Agencije na področju inkluzivnega izobraževanja;
- Prvi niz količinskih in kakovostnih kazalnikov za pogoje politik inkluzivnega izobraževanja za uporabo na nacionalni ravni;
- Manjši niz ključnih količinskih in kakovostnih kazalnikov, povezanih s pogoji politik inkluzivnega izobraževanja, ki bi se uporabljali na evropski ravni.

Niz kazalnikov, ki je bil razvit v projektu:

- Temelji na glavnih rezultatih predhodnega projektne delo Agencije na področju inkluzivnega izobraževanja;
- Uporablja rezultate z evropskega posvetovanja mladih s posebnimi izobraževalnimi potrebami (*Glasovi mladih: Srečanje različnih v izobraževanju*, Lizbonska deklaracija, 2007; Soriano et al., 2008);
- Je bil razvit po pristopu ‚od spodaj navzgor‘ na evropski ravni, z namenom, da se zagotovi njegova uporaba v okviru različnih sistemov izobraževanja širom po Evropi.

Nadaljnji cilji projekta in rezultati naj bi pripomogli k uporabi teh kazalnikov za pogoje inkluzivnega izobraževanja, in sicer da:

- Predstavljajo orodje za spremljanje razvoja na osnovi politik in prakse v posameznih državah;
- Nudijo temeljito pokritost treh izbranih ključnih področij inkluzivnega izobraževanja: zakonodaje, financiranja in sodelovanja;
- Pomagajo opredeliti ključna področja inkluzivnega izobraževanja, kjer bo potrebno delovati v prihodnje;

- Predstavljajo orodje na evropski ravni, s katerim bo Agencija zbirala določene podatke o razvoju v posameznih državah.

Projekt naj bi pomagal ustvariti osnovo za razvoj dogovorjenega niza kakovostnih in količinskih kazalnikov, ki bi jih bile vse sodelujoče države pripravljene sprejeti. S primernimi kazalniki bi države inkluzivno izobraževanje lahko konstruktivno primerjale in se medsebojno učile iz uspešnih (i.e. učinkovitih) pristopov. Poleg tega omogoča projekt posameznim državam uporabo orodja za spremljanje razvoja lastnih politik in prakse. Medtem ko podobno orodje, ki temelji na kazalnikih, v nekaterih državah že obstaja, pa dogovorjenega niza kazalnikov, ki bi omogočil zgoraj omenjeno primerjavo in učne procese, še nimamo. Skupen razvoj kazalnikov na evropski ravni predstavlja evropsko dodano vrednost tega projekta.

5. POJMI IN DEFINICIJE

5.1 Inkluzija

Razlaga izrazov, kot so izobraževanje na področju posebnih potreb, inkluzivno izobraževanje ali inkluzivne šole, se širom po Evropi zelo razlikuje. Zato je pomembno in koristno, da se na začetku projekta obravnava in razjasni številne pojme ter da se sodelujoči o njih in njihovih definicijah, ki so bile razvite in uporabljene v drugih vidikih dela Agencije in bi lahko pomagale k razvoju projekta o kazalnikih, dogovorijo.

Delo Agencije se osredotoča na razvoj izobraževanja na področju posebnih potreb. Medtem ko se zavedamo, da so izobraževanje na področju posebnih potreb in posebne izobraževalne potrebe dve plati medalje, pa je *poudarek* dela Agencije *na sistemih in izvajanju*, ne pa na specifičnih vrstah ali kategorijah potreb.

Definicije in razumevanje tega, kaj pomeni izobraževanje na področju posebnih potreb, je po državah zelo različno. Ni dogovorjene interpretacije izrazov za *hendikep*, *posebne potrebe* ali *invalidnost*. Na drugih področjih dela Agencije (npr. Meijer, 2003) je jasno povedano, da so *te razlike povezane z administrativnimi, finančnimi in proceduralnimi predpisi in ne odražajo razlik v pogostosti in vrstah posebnih izobraževalnih potreb v posameznih državah.* (str. 126)

Iz dosedanjega dela Agencije je razvidno, da je trenutna težnja v Evropi razviti politiko inkluzije učencev/dijakov, ki potrebujejo podporo za svoje posebne izobraževalne potrebe v rednih šolah. Zato je treba učiteljem nuditi različne stopnje pomoči v smislu dodatnega osebja, gradiva, usposabljanja na delu in opreme.

Izkušnje v številnih državah so pokazale, da je vključevanje otrok in mladih s posebnimi izobraževalnimi potrebami najbolj uspešno znotraj inkluzivnih šol, ki izobražujejo (skoraj) vse otroke v skupnosti. V takšnem okviru lahko tisti s posebnimi izobraževalnimi potrebami dosežejo največji izobraževalni uspeh ter socialno vključenost.

Dogovor o tem, kaj se smatra kot 'inkluzivno' okolje, pa ni čisto jasen. Na drugih področjih dela Agencije (npr.: Meijer, 2003) se uporablja operativna definicija inkluzivnega okolja. To so: *... tista izobraževalna okolja, kjer lahko učenci s posebnimi potrebami večji*

del učnega načrta uresničujejo v rednih razredih skupaj z vrstniki brez posebnih izobraževalnih potreb.' (str. 9)

Vendar je različnost okolij in vrst inkluzije, razvidnih po različnih državah tolikšna, da je stanje po Evropi zelo težko primerjati. Države so na *različnih točkah poti v inkluzijo, poti, opremljene z Izjavo iz Salamanke kot smerokazom*' (Peacey, 2006). Sam izraz 'inkluzija' je že naredil določeno pot od začetka svoje uporabe v izobraževalnem kontekstu. Na drugih področjih dela Agencije (npr.: Watkins, 2007) je podana razlaga o tem razvoju: *... zdaj to razumemo kot nekaj, kar zadeva veliko širši razpon učencev, ki jim grozi izključenost, kot pa zgolj tiste, pri katerih so bile posebne izobraževalne potrebe ugotovljene.*' (str. 16) Inkluzijo lahko razumemo kot poskus premakniti idejo o izobraževanju za vse onstran 'rednega šolanja', kamor se učenec lahko vključi – pa naj bo to na isti fizični lokaciji – kjer pa ni nujno, da svoje izobraževalne izkušnje deli s svojimi vrstniki. Inkluzija pomeni, da imajo učenci s PIP 'dostop do učnega načrta', ki najbolje upošteva njihove potrebe.

Vodilno načelo inkluzivnega izobraževanja je v pričujočem, kakor tudi v drugih projektih Agencije, UNESCO-va (1994) Izjava iz Salamanke (UNESCO, 1994): *Redne šole z inkluzivno usmeritvijo so najučinkovitejše sredstvo v borbi proti diskriminatornim stališčem. Ustvarjajo prijazne skupnosti, razvijajo inkluzivno družbo ter omogočajo izobraževanje vsem; poleg tega zagotavljajo učinkovito izobraževanje veliki večini otrok ter izboljšujejo učinkovitost, kar je v končni fazi stroškovno učinkovito za ves izobraževalni sistem.*' (str. 8)

5.2 Kazalniki politik

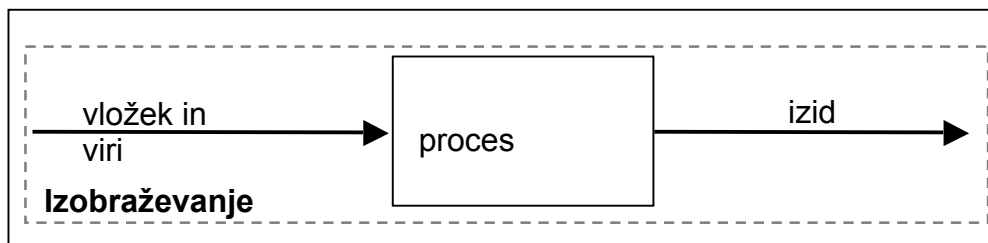
V naslednjem delu je uporabljen model vložek(input)-proces-izid (outcome), ki je bil prilagojen za področje izobraževanja.

Besedilu je na koncu priložen glosar ključnih izrazov, uporabljenih v njem. Vsebuje dodatno razlago in definicijo nekaterih tehničnih izrazov, uporabljenih v nadaljevanju:

Sistem – predstavljen na sliki 1 – sestoji iz treh elementov:

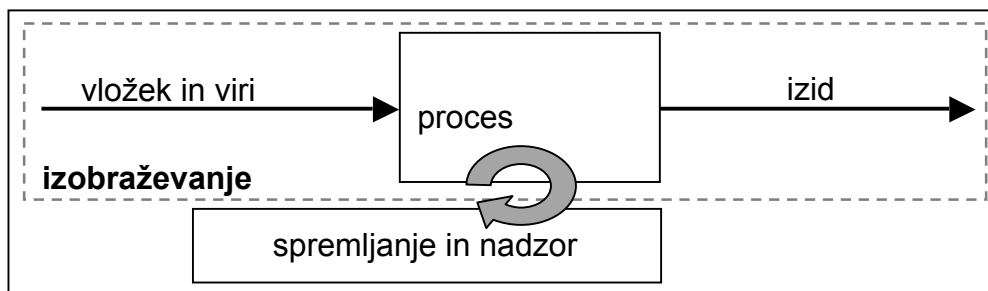
Vložek in viri označujejo vse vidike, ki so na voljo v sistemu, da se doseže določen rezultat. Na področju izobraževanja vložki in viri niso le finančni viri ali zakonodaja s področja izobraževanja, temveč tudi ravni kvalifikacij učiteljev ali druge infrastrukturne zadeve. Izobraževalni procesi te vložke in vire spreminjajo v *rezultate*

(*outputs*) in *izide* (*outcomes*). Medtem ko rezultati opisujejo ukrepe za doseganje učinkovitosti, kot so stopnje sodelovanja ali uspeh v okviru učnega načrta, pa to poročilo poudarja pomen izidov, ki govorijo o učinkih, vplivu ali posledicah vložka in procesov, npr.: akademska in funkcionalna pismenost, samostojnost ali državljanstvo. *Proces* pa se nanaša na vse izobraževalne dejavnosti, vključno s postopki, državno/šolsko/krajevno prakso oz. pouk v razredu.

Slika 1: Izobraževalni model vložek-proces-izid

Spremljanje in nadzor pomeni sistematični proces periodičnega ali stalnega nadzora ali testiranja, z namenom, da se določi raven ali vrednost kazalnikov s kakovostnimi cilji ali ciljnimi vrednostmi. Spremljanje je osnovna dejavnost kakršnegakoli procesa stalnega izboljševanja. Nudi povezavo od (vmesnih) izidov do zagotavljanja vložka/vira in do (pre-)oblikovanja procesa (glej sliko 2). Spremljanje in nadzor lahko uporabimo na različnih ravneh: v decentraliziranem izobraževalnem sistemu se spremljanje izvaja na regionalni ali celo na šolski ravni. Rezultati so na voljo vsem ali pa so omejeni na uporabnike, ki so neposredno vključeni v upravljanje izobraževalnih procesov.

Slika 2: Spremljanje in nadzor v modelih vložek-proces-izid

V okviru tega projekta so kazalniki kot ‚senzorji‘, ki so oblikovani in postavljeni tako, da lahko odkrijejo vse pomembne spremembe. V

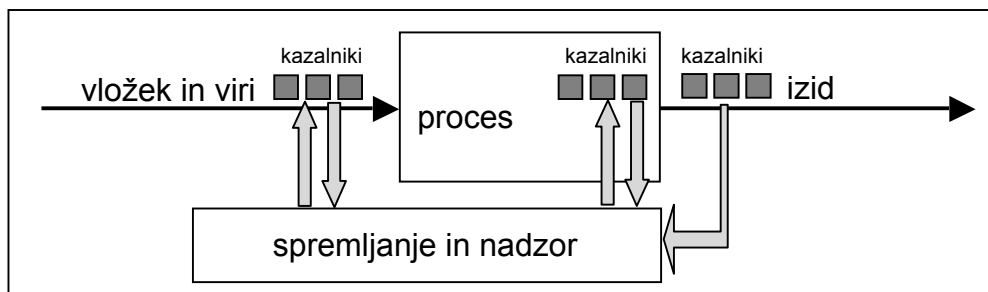
kontekstu sistema spremljanja pa pomagajo uporabnikom, da se osredotočijo na področja, potrebna pozornosti.

Tako morajo kazalniki:

- Pokrivati vsa pomembna področja (i.e. ne sme biti nobenih ‚slepih točk‘, kjer bi spremembe ostale neopažene);
- Biti dovolj občutljivi, da zaznajo spremembe, ko se le-te zgodijo;
- Biti informativne narave, i.e. da nudijo dokaze o vzrokih sprememb.

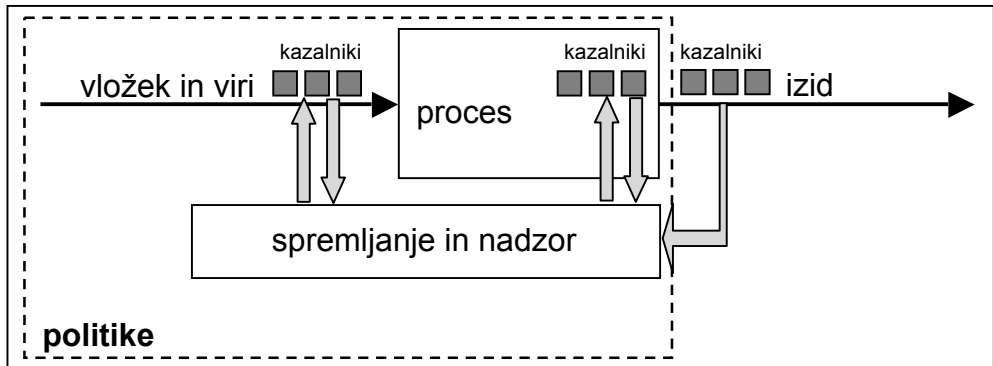
Medtem ko so kazalniki prvenstveno usmerjeni k izidom (npr. kazalniki in primerjave o spremljanju in nadzoru napredka v doseganju lizbonskih ciljev v izobraževanju), pa včasih ni dovolj kazalnikov, povezanih z vložkom/viri in procesom, ki bi nam pomagali razumeti, zakaj se izidi spremenijo oz. ne spremenijo.

Vzroke za to je pripisati dejstvu, da v večini primerov na kazalnike izidov ne moremo *neposredno* vplivati, kadar se v procesu spremljanja odkrije razkorak med vrednostmi kazalnika izida in predvidenimi vrednostmi. Spremembe v virih, izvajanju ali vložku, kakor tudi spremembe v procesih se uporabljajo (*indirektno*) za prilagajanje izidov. Zato je potrebno spremljati kazalnike tudi na teh dveh področjih (glej sliko 3).

Slika 3: razdelitev kazalnikov pri spremljanju in nadzoru

Javne politike lahko opredelimo kot sistem zakonov, predpisov, ukrepov in prednostnega financiranja. V tem primeru je *zakonodaja* del politike. Zakon v določenem področju vključuje specifično zakonodajo, ki je vgrajena v ustavnem in mednarodnem pravu. Slika 4 predstavlja definicijo znotraj modela vložek-proces-izid. Poudariti moramo, da moramo obstoj sistema spremljanja in nadzora na lokalni/regionalni/nacionalni ravni videti kot del ogrodja politike.

Slika 4: Sistem spremljanja in nadzora s poudarkom na politikah

Zakonodajo lahko razumemo tudi kot sistem, ki združuje bolj specifične politike na skladen način, da se zagotovi uresničitev posameznih ciljev politike, ko se le-ta začne izvajati v praksi. Poudarek je torej na medsebojni povezanosti politik, usklajenosti različnih političnih pobud in njihove vzdržnosti. Kot je bilo že omenjeno v gornjem modelu, se zakonodaja v izobraževanju smatra kot vložek/vir.

Ker se projekt osredotoča na pogoje politik, se poročilo s kazalniki izida le bežno ukvarja. Vendar pa je iz slik 3 in 4 razvidno, da so kazalniki izidov bistveni viri informacij za sisteme spremljanja in nadzora. Tako je projekt usmerjen v razvoj niza kazalnikov s področja vložkov/virov in procesov, ki morajo biti kompatibilni z ostalimi nacionalnim, evropskimi ali mednarodnimi kazalniki izida. Dejansko lahko vsaka država, ki bo uporabila kazalnike, navedene kasneje v projektne poročilu, doda svoje kazalnike, povezane z izidi ter na ta način dopolni niz kazalnikov za spremljanje in nadzor.

6. KAZALNIKI ZA IPP IN INKLUZIVNO IZOBRAŽEVANJE

Da bi dobili pregled nad stanjem na področju kazalnikov za IPP in inkluzivno izobraževanje, so bili projektni eksperti naprošeni, da pregledajo in identificirajo ustrezne primere kazalnikov, razvitih na evropski in mednarodni ravni. Iz pregleda je razvidno, da so bile opravljene raziskave in študije na področju kazalnikov za IPP in inkluzijo, in sicer s ciljem, da se podpre in izboljša kakovost izobraževanja v inkluzivnih okoljih. Različni nizi kazalnikov, razvitih za IPP in inkluzijo, pokrivajo vidike *vložka*, *procesa in rezultatov*, kakor tudi *makro* (zakonodaja, politični in administrativni okviri), *meso* (šole, službe skupnosti), *mikro* (razred) in *osebno* (učitelji, učenci) raven.

Indeks za inkluzijo

Booth in Ainscow (2002) sta razvila vrsto kazalnikov za podporo inkluzivnega razvoja šol. Indeks je v pomoč šolam pri lastnem pregledu in razvoju, kjer se upošteva mnenja in stališča osebja, učencev/dijakov in staršev, kakor tudi ostalih članov skupnosti. Vključuje podroben pregled, kako bi lahko učencem/dijakom zmanjšali ovire za učenje in sodelovanje. Kazalniki pokrivajo tri dimenzije:

- *Ustvarjanje inkluzivnih kultur* (oblikovanje skupnosti, razvijanje inkluzivnih vrednot);
- *Oblikovanje inkluzivnih politik* (razvoj šole za vse, organiziranje pomoči za raznolikost);
- *Razvijanje inkluzivne prakse* (organizacija učenja, mobilizacija virov).

Kakovostni kazalniki v IPP

Hollenweger in Haskell (2002) sta razvila vrsto kakovostnih kazalnikov, ki pokrivajo vidike izobraževalnih vložkov in virov, procesov in rezultatov:

- *Izobraževalni vložki in viri*: politike, značilnosti skupnosti, viri, osebje, značilnosti učencev, značilnosti družine;
- *Izobraževalni procesi*: državna/šolska okrajna praksa, šolska stavba – razredna praksa, pouk, področja usmerjena v učence;

- *Izobraževalni rezultati za sisteme in posameznike*: akademska in funkcionalna pismenost, fizično zdravje, odgovornost in samostojnost, državljanstvo, osebna in socialna blaginja, zadovoljstvo.

Pravice invalidov v izobraževalnem modelu

Peters, Johnstone in Ferguson (2005) so izdelali model pravic invalidov v izobraževanju (MPII), ki temelji na osnovnih načelih inkluzivnega izobraževanja ter predstavlja večnivojski okvir za ocenjevanje izobraževalne inkluzije učencev s PIP na lokalni/šolski, nacionalni in mednarodni ravni. MPII je namenjen oblikovalcem politik na področju izobraževanja, pedagogom, članom skupnosti in organizacijam invalidov. Predstavlja dinamično medsebojno povezanost izidov, virov, konteksta in vložkov.

Za vsako od treh ravni (lokalno, nacionalno, mednarodno) obstaja niz medsebojno povezanih izidov in niz uvodnih izidov, ki se uporabljajo kot katalizator. Ta zagotavlja, da proces poučevanja in učenja pripelje do pričakovanih individualnih socialnih koristi, ki so predstavljene kot glavni izidi modela. Viri, kontekst in ostali vložki nudijo gradivo in socialne pogoje, da se izvrši sistem pooblastilnih izidov in izobraževalnih procesov.

Poročilo ne predstavlja izčrpnega pregleda, temveč samo nekaj okvirnih primerov dela, ki je bilo opravljeno na razvoju kazalnikov za izobraževanje na področju posebnih potreb in za inkluzivno izobraževanje na evropski in mednarodni ravni. Primere so zbrali projektni eksperti, da bi ugotovili, do kakšne mere so obstoječi nizi kazalnikov primerni za uporabo v okviru projekta Agencije.

Poleg evropske/mednarodne ravni, so projektni eksperti dobili nalogo, da pregledajo, kaj je že na voljo na nacionalni ravni glede kakovostnih in količinskih kazalnikov za pogoje politik inkluzivnega izobraževanja. Sodelujoči so menili, da so v številnih državah ‚kazalniki‘ zelo visoko v političnih programih, da so države razvile ali pa so na različnih ravneh (npr.: šola, razred, itd.) procesa razvijanja kazalnikov na področju inkluzivnega izobraževanja.

V številnih državah in na evropski ter na mednarodni ravni obstaja vrsta kazalnikov za spremljanje in nadzor IPP/inkluzivnega izobraževanja na različnih ravneh, predvsem pa na šolski in razredni ravni. Vendar so projektni eksperti priznali, da nobeden od obstoječih

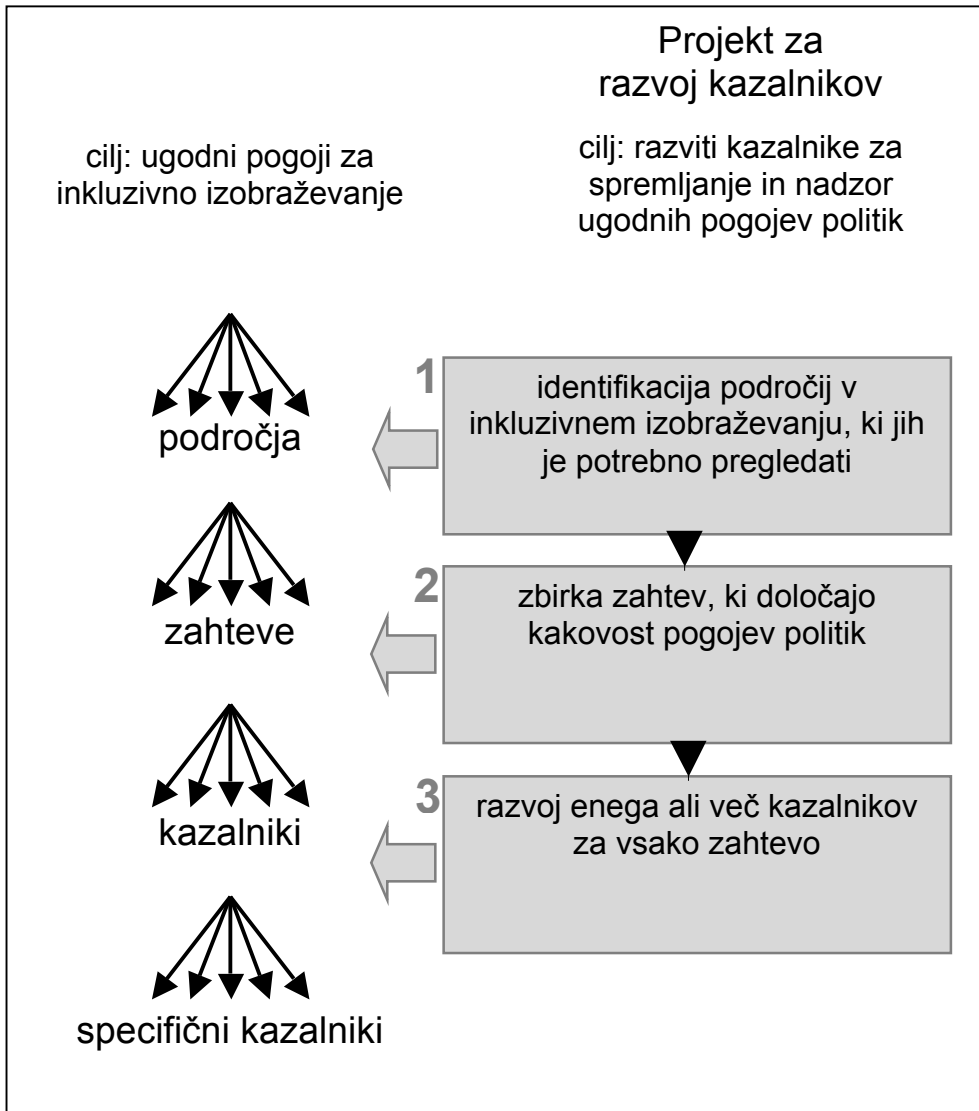

nizov kazalnikov ni primeren za prenos in uporabo v drugih nacionalnih izobraževalnih kontekstih ali na evropski ravni.

Obstaja vrsta razlogov za takšno stanje, kot je na primer njihova usmeritev (npr.: šolska, razredna raven), ali pokritost področja inkluzivnega izobraževanja (ključni vidiki, ki sestavljajo področje inkluzivnega izobraževanja), itd. Poleg tega pa se noben niz kazalnikov, ki so ga eksperti pregledali, ne uporablja za spremljanje in nadzor pogojev politik inkluzivnega izobraževanja na nacionalni ravni.

7. RAZVOJ KAZALNIKOV V OKVIRU PROJEKTA

Cilj projekta je bil predstaviti raznolikost kazalnikov vseh kakovostnih dimenzij, predvsem s področja vložka/virov in procesa in, kjer je bilo to primerno, tudi s področja rezultatov/izidov. Iz tega razloga je bil v pri delu uporabljen pristop od spodaj navzgor, s ciljem zajeti področje inkluzivnega izobraževanja v vsej njegovi širini.

Slika 5: Razvoj kazalnikov

Ker je bil cilj projekta izdelati niz kazalnikov za spremljanje pogojev politik v Agenciji, so projektni eksperti najprej opredelili vsa *področja*, katerim je potrebno posvetiti pozornost v procesu razvoja kazalnikov. Vsako področje so potem razdelili na ustrezne *zahteve*, ki v bistvu predstavljajo kakovost politike na določenem področju. Na koncu pa so razvili *kazalnike*, ki pomagajo identificirati ugodne pogoje politik za inkluzivno izobraževanje. In še zadnji korak – katerega niso nameravali izpeljati v okviru projekta, temveč je bil predviden za nadaljnje delo – je opredeliti enega ali več *specifičnih kazalnikov* za vsak kazalnik, s čimer bi olajšali meritve in primerjave s prejšnjimi meritvami ali s podatki iz drugih držav.

Razrez izobraževanja na področja, zahteve, kazalnike in specifične kazalnike kot tudi razvojni pristop, uporabljen v projektu, so predstavljeni na sliki 5. Sledi razlaga prikazanih hierarhičnih ravni.

Področja

V času srečanj delovne skupine so udeleženci identificirali vrsto področij – na osnovi razprav med eksperti – za katere so menili, da so pomembni za inkluzivno izobraževanje in jih je potrebno upoštevati. To so področja, ki pokrivajo glavne vidike inkluzivnega izobraževanja in predstavljajo vsebinski okvir za identifikacijo in opredelitev zahtev politik, ki razvoj inkluzivnega izobraževanja v šolah spodbujajo ali pa zavirajo. Našteta so v podpoglavju 7.1.

Upoštevajoč časovne omejitve projekta kot tudi dejstvo, da bodo tudi drugi tematski projekti in projektne posodobitve načrtovane v okviru večletnega delovnega programa Agencije delno obravnavali isto temo, je bilo odločeno, da bomo dali prednost in poudarek podsklopu teh področij. Takšna odločitev je bila sprejeta, zato ker so eksperti ta področja ocenili za pomembna. Nanjo pa so vplivali tudi načrti Agencije za bodoče projektne aktivnosti. Udeleženci so se dogovorili, da se bodo osredotočili na področja *zakonodaje, sodelovanja in financiranja*.

Zahteve

Zahteve opisujejo bistvene pogoje za inkluzivno izobraževanje. Način, kako so zahteve oblikovane, izraža tudi raven kakovosti, ki jo je potrebno doseči – na primer: *popolna usklajenost* nacionalne zakonodaje o izobraževanju z mednarodnimi sporazumi. Projektni eksperti so se v času projekta dvakrat srečali. Identificirali so sklope zahtev za tri izbrana področja. Te zahteve je nato pregledala

projektna svetovalna skupina ter jih po potrebi preoblikovala, da ne bi prišlo do prekrivanja ali nasprotij. Naštete so v podpoglavju 7.2.

Seveda obstaja več načinov uresničevanja zbranih zahtev. Tako je bil cilj projekta – kjerkoli je bilo v okviru razpoložljivega časa možno – zbrati tudi alternativne načine izvajanja večine zahtev.

Kazalniki

Kazalniki pokažejo vidike, ki predstavljajo eno ali več sestavin posamezne zahteve (npr.: ‚Usklajenost z mednarodnimi sporazumi‘). Ne vsebujejo izjave o kakovosti, niti ne prejudicirajo, ali so kakšni specifični kazalniki merjenja kakovostne ali količinske narave. Identificirajo zgolj določen vidik, ki ga je potrebno oceniti in spremljati oz. nadzirati (npr.: usklajenost). Z vsako zahtevo lahko povežemo več kazalnikov. Seznam kazalnikov je v podpoglavju 7.3.

Specifični kazalniki

Specifični kazalniki so potrebni, da postane lahko določen kazalnik operativen. Vsak kazalnik ima enega ali več specifičnih kazalnikov, od katerih predstavlja vsak kakovostno ali pa količinsko merilo.

Specifični kazalniki kakovostne narave (npr.: ‚raven usklajenosti‘) potrebujejo proces, da postanejo operativni na osnovi popolnega pred-reda vrednosti na ocenjevalni lestvici (i.e. vrstilna skala). Vrednosti na ocenjevalni lestvici, ki jih je potrebno opredeliti, imajo popoln red. Uporabljene so npr. besede ‚slabo‘, ‚srednje dobro‘, ali ‚dobro‘, s čimer izrazimo red in raven kakovosti. Minimalna kakovostna lestvica vsebuje samo dve vrednosti, npr. ‚obstaja‘ in ‚ne obstaja‘, ali pa ‚da‘ in ‚ne‘. Sezname specifičnih kazalnikov, ki uporabljajo samo minimalne kakovostne ocenjevalne lestvice so tudi narejeni v obliki kontrolnih seznamov.

Količinski specifični kazalniki so vedno oblikovani kot delež med dvema količinsko izrazljivima dejavnikoma – s čimer postane specifični kazalnik neodvisen od velikosti populacije, ki jo z določenim kazalnikom merimo.

Sam izid ne nudi takojšnje informacije o tem, ali je dosežena in opazovana vrednost dobra ali ne. Šele primerjava z drugimi vrednostmi omogoči oceno specifičnega količinskega kazalnika. Primerjajo se vrednosti iste države, izmerjene ob različnih časih (npr. v kontekstu analize smeri razvoja), da se določi, ali se neka situacija

razvija v nameravano smer, ali pa z vrednostmi drugih držav, s čimer omogočimo lažjo primerjavo in medsebojno učenje.

Zaradi prevelikih naporov, ki bi bili potrebni za razvoj specifičnih kazalnikov zadovoljive ravni kakovosti, jih v enoletnem projektu nismo načrtovali.

7.1 Področja

Naslednji seznam identificira izbor področij, pomembnih za inkluzivno izobraževanje na ravni politik. Ne predstavlja popolnega seznama, niti ne vsebuje nujno vseh vidikov enake narave, enakega pomena ali ravni. Vendar pa spadajo pod naslednje postavke vsi ključni vidiki, o katerih je razpravljalo 32 ekspertov v času projekta:

1. Zakonodaja in ravnotežje/usklajenost med inkluzivnim izobraževanjem in ostalimi pobudami politik.
2. Jasna nacionalna politika o inkluzivnem izobraževanju:
 - Sprejemljivo nacionalno stališče o izobraževalnem konceptu sledenja;
 - Povezava med splošnimi in specialnimi določbami; preprečevanje pojava posebnih potreb.
3. Izjave o zaželenosti, ki so osnova učnega načrta kot oporne točke:
 - Učni načrt;
 - Certifikacija.
4. Inkluzivni sistemi ocenjevanja:
 - Identifikacija PIP z uporabo npr. formativnega/stalnega ocenjevanja za učne pristope za vse učence.
5. Sodelovanje učencev/dijakov in staršev pri odločanju.
6. Povezava med inkluzivnim izobraževanjem in vseživljenjskim učenjem/intervencijo v zgodnjem otroštvu.
7. Spodbude v dodeljevanju virov in pomoči; predfinanciranje šol nasproti financiranju, ki temelji na oceni potreb.
8. Financiranje in procesi, povezani z mehanizmi dodeljevanja sredstev.

-
-
9. Medresorsko sodelovanje.
 10. Interdisciplinarni sistemi pomoč.
 11. Usposabljanje učiteljev/usposabljanje strokovnjakov (vključno z uporabo informacijske in komunikacijske tehnologije – IKT).
 12. Sistemi/kulture, ki spodbujajo sodelovanje in timsko delo med učitelji.
 13. Diferenciacija, raznolikost in večkulturnost pri delu v razredu.
 14. Sistemi odgovornosti.

Znotraj okvira projekta, so bila 3 od 14 področij izbrana za nadaljnje proučevanja, in sicer zakonodaja, sodelovanje in financiranje.

7.2 Zahteve

Sledijo sklopi zahtev, ki so jih pripravili eksperti za tri ključna področja pogojev politik (zakonodaja, sodelovanje, financiranje) in so primerni za inkluzivno izobraževanje na nacionalni ravni.

Zahteve na področju zakonodaje

Znotraj tega področja se ocenjuje ravnotežje in usklajenost med inkluzivnim izobraževanjem in ostalimi pobudami politik. V ta namen je potrebno doseči naslednja stanja:

1. Popolna usklajenost nacionalne zakonodaje o izobraževanju z mednarodnimi sporazumi.
2. Popolna usklajenost različnih nacionalnih zakonov.
3. Zakonodaja o izobraževanju pokriva vse izobrazbene ravni.
4. Zakonodaja o izobraževanju pokriva kakovost izobraževanja in profesionalizacijo učiteljev, psihologov, nepedagoškega osebja, itd. s posebnim poudarkom na upoštevanju raznolikosti.
5. Zakonodaja o izobraževanju v celoti pokriva prožnost, raznolikost in enakost v vseh izobraževalnih ustanovah za vse učence/dijake.
6. Zakonodaja o izobraževanju v celoti pokriva spremljanje in nadzor ter odgovornost vseh izobraževalnih ustanov in učencev/dijakov.

Zahteve na področju sodelovanja

Znotraj tega področja, se ocenjuje politike sprejema in izbire, kakor tudi zadeve okoli učnega načrta, identifikacijo izobraževalnih potreb in ocenjevanja. V ta namen je potrebno izpolniti naslednje pogoje:

1. Politike sprejema spodbujajo dostop v redno šolo za vse učence/dijake.
2. Nacionalne smernice za učni načrt, v kolikor obstajajo, v celoti spodbujajo vključevanje vseh učencev/dijakov.
3. Nacionalni sistemi testiranja, kjer so prisotni, v celoti upoštevajo načela inkluzivnega ocenjevanja in ne predstavljajo ovire za sodelovanje v ocenjevalnih postopkih ali učenju.
4. Identifikacija izobraževalnih potreb in ocenjevalni sistemi v celoti podpirajo in spodbujajo inkluzijo.

Zahteve na področju financiranja

Znotraj tega področja se ocenjuje financiranje in procese, povezane z mehanizmi dodeljevanja sredstev, kakor tudi pobude za dodeljevanje virov in podpornih sredstev. Za to mora biti vzpostavljeno naslednje stanje:

1. Politika o financiranju v celoti podpira inkluzivno izobraževanje.
2. Politika o financiranju v celoti temelji na izobraževalnih potrebah.
3. Politika o financiranju v celoti omogoča prožno, smotno in učinkovito odzivanje na potrebe učencev/dijakov.
4. Politika o financiranju v celoti spodbuja pomoč sorodnih služb in potrebno medresorsko sodelovanje.

7.3 Kazalniki

Kazalniki na področju zakonodaje

Kazalnik za 1. zahtevo:

Popolna usklajenost nacionalne zakonodaje o izobraževanju z mednarodnimi sporazumi:

- 1.1 Usklajenost nacionalne zakonodaje o izobraževanju z mednarodnimi sporazumi (npr.: Izjava iz Salamanke, Konvencije ZN, itd.).

Kazalnik za 2. zahtevo:

Popolna usklajenost različnih nacionalnih zakonov:

- 2.1 Usklajenost različnih nacionalnih zakonov (npr.: protidiskriminacijski zakon o izobraževanju, zakon o pravicah invalidov, zakon o pravicah otrok, itd.).

Kazalniki za 3. zahtevo:

- 3.1 Zakonodaja o izobraževanju pokriva vse izobrazbene ravni.
- 3.2 Uvedeni postopki za zgodnje odkrivanje PIP v zvezi z učenci/dijaki, učitelji in ostalimi strokovnjaki in različne ravni izobraževanja (npr.: predšolsko, obvezno, višje- in visokošolsko ter permanentno izobraževanje, vseživljenjsko učenje).
- 3.3 Uvedeni postopki za čim zgodnejše odkrivanje in oceno PIP.
- 3.4 Zadostni viri za zgodnje odkrivanje in oceno PIP.
- 3.5 Pomoč učencem/dijakom s PIP se začne v trenutku, ko so potrebe ugotovljene. Upošteva se načela inkluzije.
- 3.6 Proti-diskriminacijska zakonodaja omogoča dostop do usposabljanja, nadaljnjega in višje- ter visokošolskega izobraževanja.
- 3.7 Vzdolžne podatke o prehodu in cilju premika (delo, nadaljnje in višje- ter visokošolsko izobraževanje, usposabljanje) za različne skupine učencev/dijakov zbira vlada ali druge agencije.
- 3.8 Uvedeni postopki za dostop, nadaljnjo prisotnost in napredek vseh učencev/dijakov na vseh stopnjah izobraževanja (predšolsko, obvezno, višje- ter visokošolsko in permanentno).
- 3.9 Ustanove poklicnega usposabljanja razvijajo prožne učne načrte, ki jih je moč prilagajati potrebam in pričakovanjem učencev/dijakov.
- 3.10 Uvedeni postopki za potrebno pomoč, krepitev, ukrepe in instrumente za lažji dostop do informacij ter vodenje učencev/dijakov s PIP.

Kazalniki za 4. zahtevo:

Zakonodaja o izobraževanju pokriva kakovost usposabljanja za učitelje, psihologe, nepedagoško osebje, itd. s posebnim poudarkom na upoštevanju raznolikosti:

- 4.1 Osnovno izobraževanje učiteljev in programi usposabljanja na delu vključujejo teme s področja posebnih potreb in inkluzije.
- 4.2 Učiteljem in ostalemu osebju se nudi pomoč za pridobitev znanja, veščin in stališč o inkluziji, da bodo znali zadovoljiti potrebe vseh učencev/dijakov v rednem šolanju.
- 4.3 Na voljo so tečajji in možnosti za strokovni razvoj in izboljšanje učiteljevih pedagoških veščin.
- 4.4 Učitelji načrtujejo, učijo in delajo preglede kot partnerji.
- 4.5 Sredstva so predvidena za ustrezen strokovni razvoj, povezan z delom s posebnimi potrebami v inkluzivnem izobraževanju.

Kazalniki za 5. zahtevo:

Zakonodaja o izobraževanju v celoti pokriva prožnost, raznolikost in enakost v vseh izobraževalnih ustanovah za vse učence/dijake:

- 5.1 Pravila/procesi so vzpostavljeni za medresorsko sodelovanje med izobraževalnim, zdravstvenim in socialnim resorjem itd.
- 5.2 Pravila/procesi so vzpostavljeni za sodelovanje med formalnim izobraževalnim sistemom in drugimi ponudniki izobraževanja.
- 5.3 Pravila/procesi so vzpostavljeni za spoštovanje enakih možnosti, enakega obravnavanja in nediskriminacije učencev/dijakov brez izjeme.
- 5.4 Pravila/procesi so vzpostavljeni za človeške in materialne vire, ki ustrezajo potrebam vseh učencev/dijakov.
- 5.5 Pravila/procesi so vzpostavljeni za prožno prilagajanje učnih načrtov in individualiziranih izobraževalnih načrtov.
- 5.6 Pravila/procesi so vzpostavljeni za vsakega učenca/dijaka, da prejme spričevalo, ko zaključi šolanje.
- 5.7 Vzpostavljeni so postopki za svetovanje drugim organizacijam in neformalnim izobraževalnim sistemom.

-
-
- 5.8 Pravila/procesi so vzpostavljeni za učence/dijake, starše/strokovnjake glede sodelovanja pri odločanju.
 - 5.9 Vzpostavljeni so postopki za reševanje sporov.
 - 5.10 Pravila/procesi so vzpostavljeni za prožnost in spremembe, da se izpolnijo potrebe in pričakovanja vseh učencev/dijakov, učiteljev in staršev na vseh stopnjah izobraževalnega sistema.

Kazalniki za 6. zahtevo:

Zakonodaja o izobraževanju v celoti pokriva spremljanje in nadzor ter odgovornost vseh izobraževalnih ustanov in učencev/dijakov:

- 6.1 Vzpostavljena so pravila za sistem spremljanja učinkovitosti ukrepov (kot so samoocenjevanje, inšpekcije, načrt ukrepov).
- 6.2 Vzpostavljena so pravila za sisteme spremljanja učinkovitosti poučevanja in učne pomoči.
- 6.3 Vzpostavljena so pravila za sisteme spremljanja ravni sodelovanja (vpis, stopnje zaključenega šolanja, stopnje osipništva in izključitev) za različne skupine učencev/dijakov.

Kazalniki na področju sodelovanja

Kazalniki za 1. zahtevo:

Politike sprejema v šolo spodbujajo dostop do rednega šolanja za vse učence/dijake:

- 1.1 Vzpostavljena so pravila za šole, da nudijo učne priložnosti vsem učencem/dijakom ne glede na ozadje ali učne sposobnosti.
- 1.2 Vzpostavljena so pravila za prilagojen način prevoza.
- 1.3 Vzpostavljena so pravila za fizičen dostop pri gradnjo stavb, opremi, infrastrukturi.
- 1.4 Vzpostavljena so pravila za tehnično orodje, ki je na voljo vsem učencem/dijakom z ozirom na njihove individualne potrebe.
- 1.5 Upoštevajo se stališča učencev/dijakov o njihovem učnem okolju.
- 1.6 Številke in odstotek učencev/dijakov s posebnimi izobraževalnimi potrebami v rednih razredih, enotah v rednih

šolah, ločenih učnih ustanovah, izključenih iz izobraževalnega sistema se zbirajo in spremljajo na različnih ravneh sistema.

- 1.7 Številke in odstotek učencev/dijakov s posebnimi izobraževalnimi potrebami, za izobraževanje katerih so odgovorne zdravstvene ali socialne ustanove (otroci v varstvu) ali mladinsko sodišče, ali pa je otrok doma, se zbirajo in spremljajo na različnih ravneh sistema.

Kazalniki za 2. zahtevo:

Nacionalne smernice za učne načrte, v kolikor so na voljo, v celoti spodbujajo vključevanje vseh učencev/dijakov:

- 2.1 Vzpostavljena so pravila za prožnost v učnem načrtu, da se zadovoljijo individualne izobraževalne potrebe.
- 2.2 Vzpostavljena so pravila za učne načrte, ki se navezujejo na življenjske potrebe učencev/dijakov in ne le na učenje.

Kazalniki za 3. zahtevo:

Nacionalni sistemi testiranja, kjer so prisotni, v celoti upoštevajo načela inkluzivnega ocenjevanja in ne predstavljajo ovire za sodelovanje v postopkih ocenjevanja ali učenja:

- 3.1 Vzpostavljena so pravila za različne učne izide, ki so cenjeni.
- 3.2 Vzpostavljena so pravila za ocenjevanje, ki vključuje in spodbuja uspeh vseh učencev/dijakov.
- 3.3 Vzpostavljena so pravila za načine ocenjevanja, kjer imajo vsi učenci/dijaki možnost, da pokažejo svoje znanje/veščine.
- 3.4 Vzpostavljena so pravila za prilagoditev metod testiranja in orodja, ki so po potrebi na voljo.

Kazalniki za 4. zahtevo:

Identifikacija izobraževalnih potreb in ocenjevalni sistemi v celoti podpirajo in spodbujajo inkluzijo:

- 4.1 Postopki so nediskriminatorni in temeljijo na pristopih dobre prakse.
- 4.2 Prva identifikacija učenčevih/dijakovih potreb se izvaja na osnovi holističnega pristopa, ki temelji predvsem na potrebah in se navezuje ne le na poučevanje in učenje, temveč tudi na razvoj IUN in postopke pregleda.

-
-
- 4.3 Vzpostavljena so pravila za sistem identifikacije potreb, ki so usmerjene na učne izkušnje posameznega učenca/dijaka.

Kazalniki na področju financiranja

Kazalniki za 1. zahtevo:

Politika o financiranju v celoti podpira inkluzivno izobraževanje:

- 1.1 Vzpostavljeno je osnovno financiranje šol, da se lahko odzivajo na potrebe vseh učencev/dijakov z minimalno uporabo dodatnih sredstev za posebne potrebe.
- 1.2 Osnovno in zadostno financiranje za popoln dostop do inkluzivnega izobraževanja za vse učence/dijake omogočajo vlade in ni odvisno od prostovoljnih/dobrodelnih organizacij.
- 1.3 Financiranje omogoča zagotavljanje inkluzivnega izobraževanja za vse učence/dijake in temelji na njihovih potrebah, sposobnostih, močnih točkah in interesih.
- 1.4 Vzpostavljena so pravila za merila upravičenosti do dodatnih sredstev, začenši s sistemsko ravni (lokalno področje/šole), kateri sledi raven posameznega učenca/dijaka (v izogib neprimernemu etiketiranju).

Kazalniki za 2. zahtevo:

Politika o financiranju v celoti temelji na izobraževalnih potrebah:

- 2.1 Politika temelji (predvsem) na identifikaciji zahtevane oblike pomoči in ne na kategorijah/oznakah težav učencev/dijakov.
- 2.2 Izobraževalni sistem se prilagaja potrebam učencev/dijakov in ne obratno.
- 2.3 V tozadevni zakonodaji je sprejeta jasna definicija ‚izobraževalnih potreb‘.
- 2.4 Upoštevajo se zahteve po medresorskem sodelovanju.
- 2.5 Na voljo so sredstva za zgodnje odkrivanje posebnih izobraževalnih potreb in zgodnjo intervencijo kot odziv na učence/dijake s posebnimi izobraževalnimi potrebami (‚zgoden‘ pomeni starost učencev/dijakov in/ali začetne znake težav pri učenju v katerikoli starosti).
- 2.6 Starši in učenci/dijaki imajo velik vpliv pri identifikaciji/opisu učenčevih/dijakovih potreb in pomoči, ki jo potrebujejo.

- 2.7 Ustrezno financiranje je zagotovljeno, zato da se identificira in odzove na potrebe v vseh življenjskih obdobjih (od predšolske vzgoje, osnovne šole, srednje šole in univerze) in se pomaga pri prehodu z ene stopnje na drugo.
- 2.8 Podpira se razpoložljivost in učinkovita raba podpornih tehnologij, vključno z novimi tehnologijami, da se zadovoljijo identificirane potrebe učencev/dijakov in spodbuja njihova samostojnost/avtonomija.
- 2.9 Učence/dijake s posebnimi izobraževalnimi potrebami se obravnava enako kot ostale, upoštevajoč spol, starost, etnično ozadje, vero, invalidnost, socialno ekonomski status in kraj bivanja.

Kazalniki za 3. zahtevo:

Politika o financiranju v celoti omogoča prožno, smotrno in učinkovito odzivanje na potrebe učencev/dijakov:

- 3.1 Pravila in predpisi, povezani z dodeljevanjem sredstev, so razumljiva za strokovnjake, starše in splošno javnost/državljanke.
- 3.2 Z viri se upravlja prožno tako na šolski kot na lokalni ravni (zagotovi pa se zadosten centraliziran nadzor in koordinacijo, da ne pride do nepotrebnega podvajanja).
- 3.3 Sredstva se dodeljujejo za pravočasno zgodnje odkrivanje in preventivo.
- 3.4 Vzpostavljena so pravila, kjer se upošteva optimalna rešitev na vsakem področju, v smislu učinkovitosti, zmožnosti, kakovosti, itd.

Kazalniki za 4. zahtevo:

Politika o financiranju v celoti spodbuja pomoč sorodnih služb in potrebno medresorsko sodelovanje:

- 4.1 Na razpolago so dobro razvite podporne službe z zadovoljivo ravni strokovnega znanja na področju inkluzivnega izobraževanja.
- 4.2 Zagotovljeno je smotrno in učinkovito sodelovanje med ustanovami (vladne službe, šole, zdravstvene in socialne službe).

-
- 4.3 Zagotovljeno je sodelovanje strokovnjakov (psihologov, zdravnikov, učiteljev, socialnih delavcev in administratorjev, ne glede na to, ali so strokovnjaki za posebne izobraževalne potrebe).
 - 4.4 Zadostno financiranje je zagotovljeno za kritje potrebnih strokovnih dejavnosti mreženja.

8. PROCEDURALNA POVEZAVA S TEMATSKIMI PROJEKTI

V 7. poglavju smo predstavili področja, zahteve in kazalnike za izobraževanje, kakor tudi povezavo s specifičnimi kazalniki. Učinkovitost takšnega pristopa je videti v njegovi prisotnosti v postopkih in v vsebinsko sorodnih projektih, ki običajno predlagajo priporočila o določenem tematskem področju.

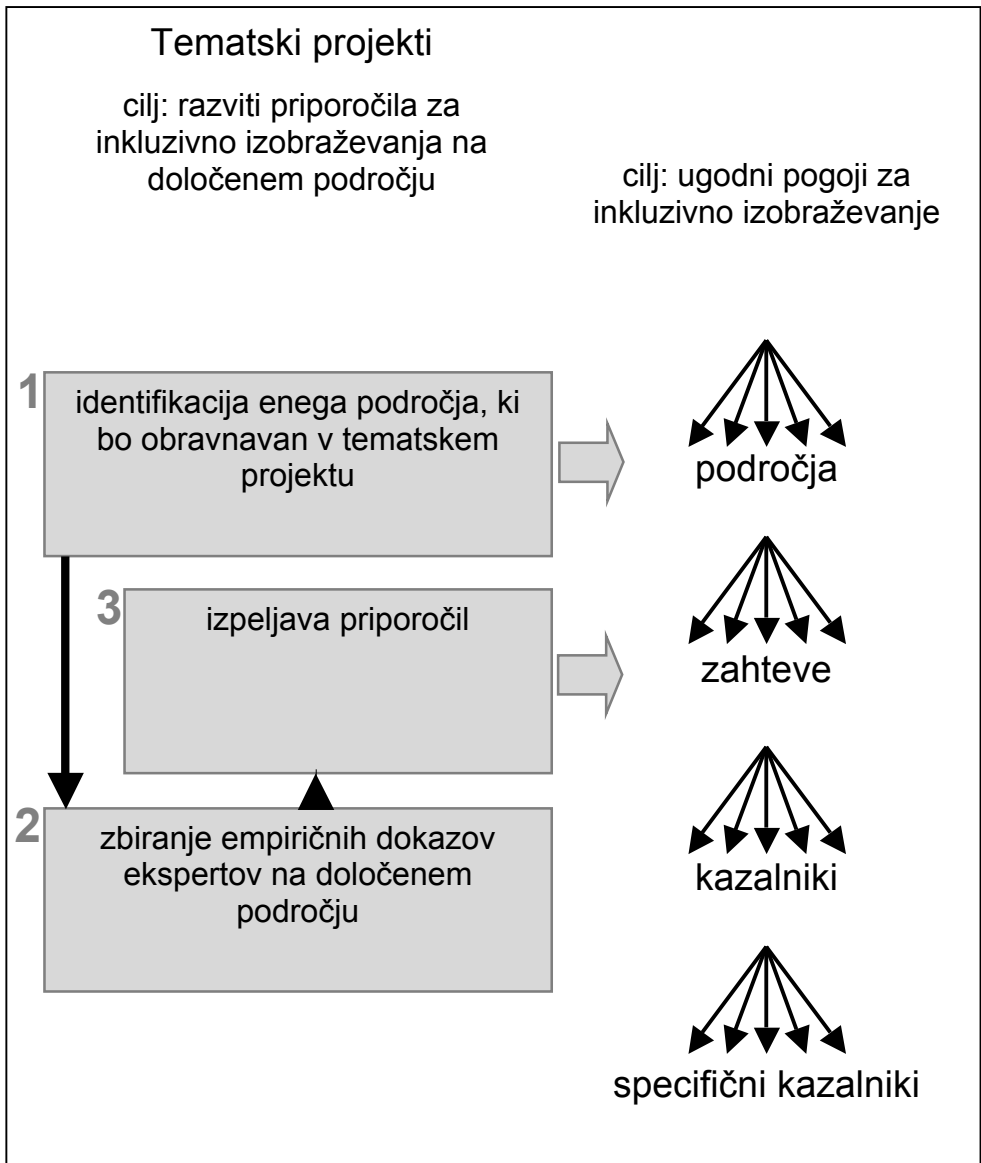
V tematskih projektih Agencije je prvi korak vedno identifikacija področij znotraj izobraževanja, ki zahtevajo našo nadaljnjo pozornost. Za identifikacijo uporablja Agencija dva pristopa. Prvi pristop omogoča postopke, ki zadovoljijo trenutne potrebe držav članic Agencije in ki jih ni moč predvideti in načrtovati. Drugi pristop je zbirka podatkov, posredovanih Agenciji, o trenutnih, porajajočih ali bodočih potrebah, ki jih je treba proučiti. Potrebe se določijo v luči nacionalnih prioritet za izobraževanje na področju posebnih potreb, kakor tudi v luči prioritet za izobraževanje na evropski ravni, ki so jih izrazili ministri za šolstvo. Te potrebe so nato zbrane v tematskih projektih Agencije.

Drugi korak za tematske projekte je – poleg pregledovanja pomembne mednarodne znanstvene literature na določenem področju – zbrati empirične dokaze ekspertov širom po Evropi. Za takšno zbiranje pridejo v poštev različne metode (vključno s študijami primerov in obiski na terenu).

V tretjem koraku se uporabi proces induktivnega argumentiranja s posploševanjem, ki temelji na posameznih primerih. Posploševanja so formulirana kot priporočila. Priporočila pa vsebujejo ukrepe, s katerimi naj bi dosegli ugodne pogoje za inkluzivno izobraževanje na izbranem področju.

Priporočila se da z lahkoto prepisati v zahteve, tako da se ne osredotočamo na ukrepe, ki jih je potrebno izvesti, ampak na izide teh ukrepov kot ugodne pogoje za inkluzivno izobraževanje.

Slika 6 prikazuje različne korake, ki jih Agencija uporablja v tematskih projektih.

Slika 6: Proceduralna povezava s tematskimi projekti

9. NADALJNI KORAKI

Cilj projekta je bil razviti niz kazalnikov na nacionalni ravni, vendar uporabnih tudi na evropski ravni, s katerimi bi lahko proučili pogoje v posameznih državah, ki podpirajo ali pa zavirajo razvoj inkluzivnega izobraževanja v šolah. Nudi tudi okvir in metodologijo za pomoč državam pri oblikovanju kazalnikov na nacionalni ravni in na področjih, ki so zanje pomembna. Naslednja razmišljanja naj bi pripomogla k temu, da bi omenjene kazalnike naredili operativne, in sicer z razvojem specifičnih kazalnikov, ki pa morajo biti primerni za spremljanje in nadzor ter primerjavo med državami.

Analiza splošnih zahtev treh področij

Obstajajo izgledi, da bomo lahko opredelili splošne zahteve treh področij in razvili kazalnike za vsakega od njih. Na primer, zahtevo 'usklajenost z mednarodnimi standardi o inkluzivnem izobraževanju' lahko prenesemo na posamezne kazalnike v zakonodaji, sodelovanju in financiranju. Takšen pristop lahko doprinese k bolj skladnemu in celostnemu seznamu kazalnikov, ki bi ga lahko uporabili za 'izdelavo' kazalnikov tam, kjer so v trenutnem seznamu vrzeli.

Izbor manjšega niza kazalnikov

Podniz kazalnikov predstavlja orodje, s katerim lahko države primerjajo lastne dosežke z drugimi državami. Takšen manjši niz kazalnikov naj bi določili oblikovalci politik (i.e. člani predstavniškega odbora Agencije), če ugotovijo, da so pomembni za medsebojno primerjavo na evropski ravni. Na osnovi manjšega niza kazalnikov bi v naslednjem projektu lahko razvili specifične kazalnike za merljivost prvotnih.

Definicija specifičnih kazalnikov

Cilj tega koraka je, da z vsakim specifičnim kazalnikom dokažemo obstoj nekega stanja, ali pa, da določeni rezultati niso doseženi. Specifični kazalniki bi odločevalcem omogočili, da ocenijo napredek v smeri nameravanih rezultatov, izidov, ciljev in namenov politik ali programov (spremljanje in nadzor). Kazalniki, opisani v 7. poglavju, lahko vključujejo oboje, specifikacijo količinsko merljivih ciljev in merila kakovosti. Tako kakovostni kot tudi količinski vidiki nudijo koristne informacije in so potrebni za prikaz uravnotežene in smiselne slike gibanja k doseganju ciljev in namenov. Vendar

moramo imeti pred očmi ciljno skupino, zato da bomo s specifičnimi kazalniki, med drugim pridobili preproste informacije, ki se jih z lahkoto posreduje in razume, tako s strani ponudnika kot tudi uporabnika informacij. Specifični kazalniki so tako eden od mnogih dejavnikov, na osnovi katerih se sprejemajo odločitve o usmeritvah in prioritetah politike.

Kot je opisano v 7. poglavju, specifični kazalniki naredijo posamezne kazalnike operativne. Da pa bi to lahko dosegli, je potrebno specifične kazalnike razvijati z upoštevanjem naslednjih postavk:

- Specifični kazalnik količinsko ovrednoti določen vidik posameznega kazalnika;
- Specifični kazalnik pove, ali določen vidik kazalnika obstaja ali ne (npr. kot kontrolna točka);
- Specifični kazalnik opredeljuje, do kakšne mere je opaziti kakovostni atribut kazalnika (raven kakovosti);
- Specifični kazalnik podrobno opisuje, do kakšne mere se izvajane politike razlikujejo ali ujemajo s pisno zakonodajo ali sporazumi (raven skladnosti);
- Specifični kazalnik oceni, do kakšne mere sistem zagotavlja, da je pogoj kakovosti (izražen s kazalnikom) zagotovljen v vseh primerih (stopnja pokritosti).

Vsak specifični kazalnik mora biti opremljen s kratko, toda nedvoumno napisano definicijo in utemeljitvijo.

Ustvarjanje primernih ocenjevalnih lestvic za specifične kazalnike

V naslednjem koraku je potrebno razviti ocenjevalne lestvice za vsak specifični kazalnik. Glede na kakovostne specifične kazalnike, bi potencialne skale lahko segale od bipolarnega tipa (npr. ‚obstaja/ne obstaja‘) do vrstilnih skal s primernim številom vrednosti, ki so prepoznavne in se med seboj jasno razlikujejo (npr. ‚skladen/manjše neskladnosti/večje neskladnosti/popolnoma neskladen‘). Količinske specifične kazalnike izražamo kot deleže (i.e. 1 od 4).

Za količinske specifične kazalnike moramo razviti metodo izračunavanja. Opredeliti pa je treba tudi vire in kakovost podatkov. Za kakovostne specifične kazalnike so potrebne smernice, zato da se zmanjša subjektivnost ocenjevalnih lestvic, in sicer s podrobnim

opisom, v katerih situacijah se vzame katera vrednost in katero raven se izbere v primeru dvoma ali nejasnosti.

Identifikacija skupine ocenjevalcev

Zlasti na področju kakovostnih meril lahko subjektivno gledanje ocenjevalca vpliva na izbiro vrednosti na ocenjevalni lestvici. Če na primer specifični kazalnik meri raven sodelovanja staršev v procesih odločanja, se stališče staršev morda razlikuje od stališča strokovnjakov. Zato je potrebno storiti še en korak in proučiti, katere skupine naj bodo vključene, da bodo izidi ocenjevanja nudili realistično sliko določenega vidika politike.

Povečanje dogovora med ocenjevalci

Ker so specifični kazalniki predvsem mišljeni kot orodje za države, bi niz kazalnikov oblikovali tudi za uporabo v postopku samoocenjevanja. Vendar pa subjektivnost ocenjevalne lestvice (glej prejšnji odstavek) kot tudi slab dogovor med ocenjevalci lahko predstavljata potencialno tveganje, do katerega pride, kadar ocene niso nevtralne, ker jih je izdelala ena sama ocenjevalna komisija. Da bodo meritve primerljive, moramo zagotoviti popolno neodvisnost ocenjevalcev. Dogovor med ocenjevalci, poznan tudi kot zanesljivost ali konkordanca, je stopnja dogovora med različnimi ocenjevalci glede enotnega predmeta presoje. Čim višji je ta dogovor, toliko boljša je homogenost ali konsenz v ocenah, danih s strani različnih presojevalcev. Seveda pa mora vsak ocenjevalni instrument odražati zadostno stopnjo te kakovostne značilnosti. Če se ocenjevalci ne strinjajo dovolj, so potrebni ukrepi, da se izboljša stopnja dogovora, ki jo je moč doseči s preoblikovanjem ocenjevalne lestvice ali izboljšanjem usposabljanja ocenjevalcev.

Seštevanje podatkov, razdruževanje in razlaga

Za določene specifične kazalnike bo morda potrebno opisati, kako naj se seštevajo podatki od lokalnih preko regionalnih do nacionalne ravni in kako je treba ravnati s kakovostnimi vrednostmi na ocenjevalni lestvici v postopku seštevanja. Istočasno se je treba pogovoriti o dimenzijah, vzdolž katerih je primerno razdruževanje na nacionalni ravni in se zanje odločati pri vsakem specifičnem kazalniku posebej. Nekatere specifične kazalnike je morda treba razdružiti glede na stopnjo izobraževanja, ali administrativno raven (npr. lokalna, regionalna, nacionalna), glede na spol ali starost, geografsko lokacijo ali vrsto ustanove.

Končno je treba opisati tudi način, kako razlagati izide vsakega specifičnega kazalnika. Povezovanje teh navodil z interpretacijo definicij posameznega specifičnega kazalnika preprečuje – ali vsaj minimizira – tveganje napačnega razumevanja s strani laikov, ki uporabljajo niz kazalnikov.

Oblikovanje procesa

Na koncu moramo razmišljati o bistvenih postopkih na nacionalni in na evropski ravni za upravljanje na področju zbiranja podatkov, interpretacije in povratne informacije. Obdobja, ko se podatke zbira, morajo biti točno določena. Imenovati in usposobiti je treba ljudi, odgovorne za zbiranje. Na evropski ravni pa se je treba dogovoriti glede postopkov poročanja o izidih.

Delo v prihodnje

Zaradi omejenih virov je prišlo do omejitve vsebin projekta. Kot je opisano v 7. poglavju, smo iz seznama področij za inkluzivno izobraževanje za podrobnejši pregled izbrali le tri, a v prihodnosti se je treba posvetiti še ostalim. Pri razvoju kazalnikov moramo upoštevati vsa področja, ali pa niz kazalnikov ne bo popoln (i.e. ne bo pokrival celotne širine inkluzivnega izobraževanja). Ne preseneča, da so določene teme s seznama že bile obravnavane, oz. so zdaj v obravnavi v okviru drugih projektov Agencije. Izidi (priporočila) projektne dela bi lahko bili dobra osnova za razvoj kazalnikov na dotičnem področju (glej 8. poglavje za razlago o tem, kako priporočila odgovarjajo pristopu v tem poročilu). Seznam bi lahko razumeli kot program bodočih tem, ki bi jih obravnavali v projektih, na seminarjih, konferencah ali drugih dogodkih na nacionalni kot tudi na evropski ravni.

LITERATURA

Booth, T. and Ainscow, M. 2002. *Index of Inclusion: developing learning and participation in schools*, Bristol: Centre for Studies on Inclusive Education (CSIE)

European Agency for Development in Special Needs Education (ed.) 2007. *Lisbon Declaration*, Available online: <http://www.european-agency.org/publications/flyers/lisbon-declaration-young-people2019s-views-on-inclusive-education> (Last accessed: 7 July 2009)

European Commission, Directorate General for Education and Culture (ed.) 2002. *Education and training in Europe: diverse systems, shared goals for 2010; The work programme on the future objectives of education and training systems*, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities

European Council, 2000. Lisbon European Council 23 and 24 March 2000, Presidency Conclusions, Available online: http://www.europarl.europa.eu/summits/lis1_en.htm (Last accessed: 9 July 2009)

Hollenweger, J. and Haskell, S. (eds.) 2002. *Quality Indicators in Special Needs Education: an International Perspective*, Lucerne: Edition SZH/SPC

Meijer, C.J.W. (ed.) 2003. *Special education across Europe in 2003: trends in provision in 18 European countries*, Middelfart: European Agency for Development in Special Needs Education

Peacey, N. 2006. *Reflections on the Seminar*, Vienna: European Agency for Development in Special Needs Education (Presentation given at the Assessment Project meeting, 20 May, 2006)

Peters, S., Johnstone, C. and Ferguson, P. 2005. *A Disability Rights in Education Model for evaluating inclusive education*, (Michigan State University, East Lansing, MI, USA), London: Taylor & Francis

Soriano, V., Kyriazopoulou, M., Weber, H. and Grünberger, A. (eds.) 2008. *Young Voices: Meeting Diversity in Education*, Odense: European Agency for Development in Special Needs Education

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) 1994. *The Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education*, Paris: UNESCO

Watkins, A. (ed.) 2007. *Assessment in Inclusive Settings: Key issues for policy and practice*, Odense: European Agency for Development in Special Needs Education

GLOSAR

Dogovor med ocenjevalci – stopnja dogovora med ocenjevalci. To je rezultat o konsenzu v njihovih ocenah.

Kazalnik – kazalnik je parameter ali vrednost, ki izhaja iz parametrov, katere cilj je nuditi informacije o stanju pojava.

Merljiv – nekaj, kar lahko številčno izmerimo na nek način.

Operativen – proces ali vrsta dejanj za doseganje rezultata.

Operativni kazalnik – kazalnik, ki je opredeljen na takšen način, da ga je moč izmeriti.

Ocenjevalec – oseba, ki izdelava primerno oceno.

Razdruževanje – ločevanje ali razrez podatkov v sestavne dele (nasprotno od seštevanja).

Senzor – del merskega instrumenta, ki se neposredno odziva na spremembe v okolju.

Seštevanje podatkov – proces, v katerem se zbirajo informacije, ki so izražene v obliki povzetka, za namene kot je statistična analiza.

Spremljanje in nadzor – opazovanje nečesa (včasih se o tem vodi zapis).

Usklajenost/raven usklajenosti – stopnja izenačenosti, standardizacije in svobode od nasprotij med deli sistema ali sestavine.

SODELUJOČI EKSPERTI

AVSTRIJA	Karl Hauer	karl.hauer@ooe.gv.at
BELGIJA (flamsko govoreča skupnost)	Elisabeth Deschauer	elisabeth.deschauer@ugent.be
	Caroline Vanderkinderen	caroline.vandekinderen@ugent.be
BELGIJA (francosko govoreča skupnost)	Patrick Beaufort	pbeaufort@ecl.be
	Jean-Claude De Vreese	jeanclaude.devreese@skynet.be
ČEŠKA REPUBLIKA	Věra Vojtová	vojtova@jumbo.ped.muni.cz
CIPER	Kalomira Ioannou (PAG member)	kioannou@moec.gov.cy
	Anastasia Hadjyannakou	hadjanas@cytanet.com.cy
DANSKA	Hans Henrik Knoop	knoop@dpu.dk
ESTONIJA	Inga Kukk	Inga.kukk@hm.ee
FRANCIJA	José Seknadjé	jose.seknadje@inshea.fr
GRČIJA	Maria Michaelidou	smi@acm.org
IRSKA	Michael Travers	michael_travers@education.gov.ie
ISLANDIJA	Anna Kristin Sigurðardóttir	annakristin@khi.is
ITALIJA	Serenella Besio	s.besio@univda.it
LATVIJA	Guntra Kaufmane	guntra.kaufmane@vsic.gov.lv
LITVA	Laima Paurienė	laima.pauriene@spc.smm.lt
MADŽARSKA	Zsuzsa Hámori-Váczy (PAG member)	zsuzsa.vaczy@om.hu

	Zsuzsa Várnai	varnaizsuzsa@level.datanet.hu
MALTA	Mario Testa	mario.testa@gov.mt
NEMČIJA	Anette Hausotter	anette.hausotter@iqsh.de
	Matthias V. Saldern	vsaldern@uni-lueneburg.de
NIZOZEMSKA	Berthold van Leeuwen	B.vanLeeuwen@slo.nl
NORVEŠKA	Anders Øystein Gimse (PAG member)	Anders.Oystein.Gimse@utdanning sdirektoratet.no
	Svein Nergaard	svein.nergaard@statped.no
PORTUGALSKA	Filomena Pereira	filomena.pereira@dgidc.min-edu.pt
ŠPANIJA	Marta Sandoval Mena	marta.sandoval@uam.es
ŠVEDSKA	Agneta Gustafsson	agneta.gustafsson@spsm.se
	Ingemar Emanuelsson	ingemar.emmanuelsson@telia.com
ŠVICA	Judith Hollenweger (PAG member)	judith.hollenweger@phzh.ch
ZDRUŽENO KRALJESTVO (Anglija)	Brahm Norwich	B.Norwich@exeter.ac.uk
ZDRUŽENO KRALJESTVO (Škotska)	Martyn Rouse	m.rouse@abdn.ac.uk

Razvoj niza kazalnikov – za inkluzivno izobraževanje v Evropi predstavlja glavne ugotovitve projekta Agencije, v katerem je sodelovalo 23 evropskih držav.

Cilj projekta je bil razviti metodologijo, ki bi pripeljala do niza kazalnikov, primernih za spremljanje in nadzor razvoja na nacionalni ravni, ki pa bi bili lahko uporabljeni tudi na evropski ravni. Takšen niz kazalnikov potrebuje jasen poudarek o pogojih politik, ki podpirajo ali zavirajo razvoj inkluzivnega izobraževanja v šolah. – stara verzija) Številne evropske in mednarodne ustanove so začele razvijati kazalnike za določena področja politik, pričujoči projekt pa je na njihovih izkušnjah izdelal kazalnike za področje inkluzivnega izobraževanja.

Projekt je pripeljal do dveh glavnih rezultatov:

- Prvič, razvoj in izvajanje pristopa od spodaj navzgor, z namenom, da se identificirajo ustrezni/pomembni kazalniki. To je pristop, o katerem so projektni eksperti dosegli konsenz;

- Drugič, opredelitev osnovnega niza kazalnikov na treh ključnih področjih – zakonodaji, sodelovanju, financiranju.

V celoti pa je bil namen projekta razviti primerne kazalnike za konstruktivno primerjavo in medsebojno učenje na osnovi dobrih – to je učinkovitih in uspešnih – pristopov k inkluzivnemu izobraževanju.

Poročilo predstavlja okvir, utemeljitev, cilje in namene projekta, kakor tudi metodologijo, uporabljeno za razvoj niza kazalnikov za spremljanje in nadzor razvoja na področju inkluzivnega izobraževanja.

